

**Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Oddział w Radomiu**

Rynek mleka w nowej perspektywie

RADOM 2014

CENTRUM DORADZTWA ROLNICZEGO W BRWINOWIE
ODDZIAŁ W RADOMIU
26-600 Radom, ul. Chorzowska 16/18
e-mail: radom@cdr.gov.pl

Autor:

Bożena Ginalska, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu

Projekt okładki:

Danuta Guellard, CDR O/Radom

@ Copyright by Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie
Oddział w Radomiu 2014

ISBN 978-83-63411-38-1

Druk: Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu
ul. Chorzowska 16/18, tel. 48 365 69 00

Nakład: 500 egz.

Spis treści

I.	Wstęp	4
II.	Aktualna sytuacja na rynku mleka w Polsce i UE	8
III.	Sytuacja na światowym rynku mleka	11
IV.	Działania Agencji Rynku Rolnego	13
V.	Stan polskich gospodarstw zajmujących się chowem krów mlecznych – skala produkcji mleka	15
VI.	Podsumowanie i wnioski	22
VII.	Projekt Programu Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 z dnia 7.04.2014 r. – działania dotyczące wsparcia krajowego rynku mleka	27

I. Wstęp

Zmiany na rynku mleka i we Wspólnej Polityce Rolnej Unii Europejskiej po 2014 roku wzbudzają wiele obaw u rolników specjalizujących się w produkcji mleka.

Od początku Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) sektor mleczarski został objęty systemem interwencji rynkowej, który miał za zadanie wspieranie i stabilizowanie cen mleka i produktów mleczarskich. Przy korzystnych cenach pojawił się problem z zagospodarowaniem nadwyżek – stosowano dopłaty do eksportu a nawet niekiedy likwidację nadwyżek. W takiej sytuacji Komisja Europejska zdecydowała o wprowadzeniu w 1984 roku limitów produkcyjnych. Między państwa członkowskie rozdzielone zostały kwoty produkcji na podstawie tzw. lat referencyjnych, czyli lat poprzednich, dla państw przyłączających się do UE określanych przez Komisję Europejską. W Polsce kwota została przyznana na podstawie produkcji w roku referencyjnym – od 1 kwietnia 2002 do 31 marca 2003 r.

Traktat akcesyjny podpisany w Atenach w dniu 16 kwietnia 2003 r. określa dla Polski krajową kwotę mleczną: 8.964.017 ton, w tym dla dostawców hurtowych: 8.500.000 ton, dla dostawców bezpośrednich: 464.017 ton oraz rezerwę restrukturyzacyjną w wysokości: 416.126 ton.

W Polsce na rynku mleka Agencja Rynku Rolnego rozpoczęła wdrażanie systemu kwot mlecznych jeszcze przed wejściem Polski do Unii Europejskiej, a pierwszy rok kwotowy rozpoczął się 1 kwietnia 2004 roku.

Od 2004 roku na podstawie kilku rozporządzeń KE mających na celu złagodzenie skutków odchodzenia od kwotowania, kwota krajowa powiększała się sukcesywnie i na ostatni rok kwotowy **2014/2015** przysługuje Polsce **10 055 797 056 kg**.

Postępuje proces koncentracji produkcji mleka. Według stanu na 31 marca 2014 r. było 137,5 tysiąca dostawców hurtowych, o 4,9% mniej niż w marcu 2013 roku a dostawców bezpośrednich było 10,8 tysięcy, czyli o 7,8% mniej niż w roku ubiegłym. Porównując stan z 31 marca 2004 roku liczba dostawców hurtowych zmniejszyła się o 56% a bezpośrednich o 86%. W Rejestrze Podmiotów Skupujących Mleko ARR według stanu na 31.03. 2014 r. zarejestrowane było 345 podmiotów skupujących a w końcu roku kwotowego 2004/2005 było 316.

Proces deregulacji systemu interwencyjnego na rynku mleka rozpoczął się ustaleniami reformy w 2003 roku. W ramach tej reformy ustalono czas

kwotowania mleka do 2014/2015, zredukowano wysokość wsparcia rynkowego przez obniżenie cen interwencyjnych masła i odtłuszczonego mleka w proszku, a przychody rolników producentów mleka zaczęto rekompensować płatnościami bezpośrednimi. W Polsce np. stosowano wyższą stawkę do powierzchni trwałych użytków zielonych.

W 2008 roku Komisja Europejska przedstawiła zmiany legislacyjne, w odniesieniu do rynku mleka – podtrzymano postanowienie o zniesieniu kwotowania mleka w 2015 roku, zaproponowano wzrost kwot dla wszystkich państw członkowskich o 1% rocznie od 2009/10 do 2013/14, tj. łącznie o 5% stosunku do roku kwotowego 2008/09.

Jako złagodzenie skutków odchodzenia od kwotowania produkcji mleka we wrażliwych regionach KE wskazała na możliwość przeznaczenia w takich regionach części płatności bezpośrednich na płatności powiązane z produkcją mleka. Polska skorzystała z tych możliwości i w wybranych województwach wprowadziła dofinansowanie do utrzymywanych krów.

Przyjęta reforma liberalizacji na rynku mleka w dużej mierze przyczynić się może do większej niestabilności na europejskim rynku mleka, a ceny mleka i produktów mlecznych uzależnione będą od sytuacji na światowych rynkach.

W 2009 roku powołana została Grupa Ekspertów Wysokiego Szczebla ds. mleka.

Do jej zadań należało m.in. wypracowanie rozwiązań stabilizujących rynek mleka po likwidacji systemu kwotowania produkcji mleka i innych mechanizmów po 2015 roku. W wyniku prac grupy wypracowane zostało stanowisko, które przyjęte zostało przez Radę UE i Parlament Europejski w lutym 2012 roku w postaci tzw. „**pakietu mlecznego**”.

Przepisy tego pakietu mają obowiązywać do 2020 roku. Obejmują one następujące obszary:

- 1) Wzmocnienie siły przetargowej producentów mleka poprzez umożliwienie im zbiorowych negocjacji umów na dostawy mleka. Pakiet mleczny daje rolnikom możliwość tworzenia organizacji producentów, które po zarejestrowaniu będą mogły prowadzić w imieniu swoich członków zbiorowe negocjacje cen za dostawy mleka. Ten sposób ustalania cen ma zwiększyć siłę przetargową rolników. Organizacje producentów będą miały również możliwość prowadzenia negocjacji z nabywcami spoza własnego państwa. Zbiorowe negocjacje nie będą mogły być prowadzone z tą spółdzielnią, której ci rolnicy są członkami.

- 2) Wprowadzenie formalnych umów na dostawy mleka. Państwa członkowskie będą miały możliwość podjęcia decyzji o objęciu wszystkich dostaw mleka na swoim terytorium obowiązkowymi umowami. Wszystkie elementy takie jak: cena, długość trwania, wielkość dostaw, termin dostaw będą swobodnie negocjowane przez strony (rolników, przetwórców). Niemniej jednak państwa członkowskie będą miały możliwość ustalania minimalnej długości trwania umów wynoszącej co najmniej 6 miesięcy.
- 3) Możliwość tworzenia organizacji międzybranżowych na rynku mleka. Państwa członkowskie będą mogły uznawać organizacje międzybranżowe, których członkami będą przedstawiciele rolników, przetwórców mleka oraz handlu.

Zadania organizacji międzybranżowych, to m.in. promocja konsumpcji produktów mlecznych, badania potencjału rynków eksportowych dla przetworów mlecznych, poszukiwanie sposobów poprawy bezpieczeństwa żywności i zdrowia zwierząt, rozwijanie metod poprawy jakości produktów, wykorzystywanie potencjału rolnictwa ekologicznego oraz promocja rolnictwa ekologicznego i produktów posiadających znaki jakości, chronione nazwy pochodzenia oraz chronione oznaczenia geograficzne.

- 4) Poprawa przejrzystości produkcji mleka w UE poprzez obowiązek przesyłania przez podmioty skupowe informacji o ilości skupionego w każdym miesiącu mleka organom wyznaczonym przez państwa członkowskie.
- 5) Możliwość zarządzania podażą serów oznaczonych Chronioną Nazwą Pochodzenia (ChNP) lub Chronionym Oznaczeniem Geograficznym (ChOG).

Przedstawione w „pakiecie mlecznym” działania – w bardzo niewielkim zakresie będą przyczyniać się do stabilizacji rynku mleka w Unii Europejskiej. Zaproponowane działania, w większości krajów o gospodarce rynkowej od dawna funkcjonują, np.: możliwość negocjacji cen, tworzenie grup producenckich czy innych organizacji branżowych reprezentujących stanowisko (interesy) określonej grupy społecznej.

W przyszłości należy spodziewać się dużej zmienności cen mleka i produktów mlecznych warunkowanych zmianami w popycie i podaży.

Agencja Rynku Rolnego w związku z odejściem od systemu kwotowania zamieściła na swojej stronie internetowej informację: „Uznawanie organizacji producentów i zrzeszeń organizacji producentów”.

Nowelizacja ustawy o organizacji mleka i przetworów mlecznych (Dz.U. z 2013 poz. 50 ze zm.), przewiduje możliwość uznawania organizacji producentów i zrzeszeń organizacji producentów.

Uznanie organizacji producentów i zrzeszenia organizacji producentów następuje na podstawie złożonego do Prezesa ARR:

Wniosku o Uznanie Organizacji Producentów w sektorze mleka i przetworów mlecznych albo Wniosku o Uznanie Zrzeszenia Organizacji Producentów w sektorze mleka i przetworów mlecznych.

Organizacja producentów jest uznana, jeżeli:

- utworzona jest przez, co najmniej 20 członków,
- wytwarza i wprowadza do obrotu rocznie nie mniej niż 2 miliony kilogramów mleka lub przetworów mlecznych wyprodukowanych w ramach tej ilości mleka,
- w okresie 12 miesięcy poprzedzających miesiąc złożenia wniosku, co najmniej 20 członków tej organizacji wytwarzało i wprowadzało do obrotu mleko i przetwory mleczne,
- cała ilość mleka i przetworów mleczny wyprodukowanych w gospodarstwach członków tej organizacji jest wprowadzona do obrotu za jej pośrednictwem,
- okres wypowiedzenia członkostwa w tej organizacji jest nie krótszy niż 6 miesięcy,
- spełnia wymagania określone w art. 161 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.

Zrzeszenie organizacji producentów jest uznane, jeżeli:

- jest utworzone przez, co najmniej dwie uznane organizacje producentów,
- cała ilość mleka lub przetworów mlecznych wyprodukowanych w gospodarstwach członków organizacji tworzących to zrzeszenie jest wprowadzona do obrotu za jego pośrednictwem,
- okres wypowiedzenia członkostwa w tym zrzeszeniu jest nie krótszy niż 6 miesięcy,
- spełnia wymagania określone w art. 161 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1308/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r.

II. Aktualna sytuacja na rynku mleka w Polsce i UE

Tabela 1. Pogłowie krów mlecznych w Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	Lata – stan na grudzień w tys. szt.		
	2011	2012	2013
UE - 15	17409	17716	17953
UE- 12	5459	5308	5290
w tym Polska	2446	2346	2299
UE -28	23053	20206	23408

Źródło: Dane DG-AGRI EUROSTAT

Tabela 2. Liczba gospodarstw utrzymujących krowy w Polsce

Wielkość stada w szt.	Gospodarstwa w tys.		
	1996	2004	2012
1 – 2	910	487	211
3 – 9	376	184	88,9
Łącznie do 9	1287	671	300
10 – 29	20,4	61,2	65,9
30 – 49	0,428	3,71	11
50 – 99	0,589	1,04	2,63
100 i więcej	0,746	0,572	0,825
100 – 199	0,579	0,325	0,568
200 i więcej	0,167	0,247	0,257
OGÓLEM	1309	737	380

Tabela 3. Wykorzystanie krajowej kwoty mlecznej – Polska

Rok kwotowy	Dostawy hurtowe (tys. ton)	Krajowa kwota dostaw (tys. ton)	Stopień wykorzystania krajowej kwoty dostaw (%)
2004/2005	8347	8500	98,2
2005/2006	8932	8726	102,36
2006/2007	8967	9192	97,55
2007/2008	8879	9212	96,39
2008/2009	9316	9403	99,08
2009/2010	9088	9503	95,63
2010/2011	9108	9602	94,9
2011/2012	9523	9726	97,91
2012/2013	9822	9808	100,15
2013/2014	10076	10056	101,7

Źródło: Dane DG-Agri-Eurostat, Rozporządzenie (WE) 72/2009

Tabela 4. Poglówie krów mlecznych, kwoty narodowe, dostawy hurtowe i produkcja mleka w UE

Kraje UE	Poglówie krów mlecznych tys. szt. 2013	Kwoty narodowe tys. ton 2013/14	Dostawy hurtowe tys. ton 2013	Produkcja tys. ton 2013
Austria	529,6	2993	2933	3347
Belgia	516,0	3602	3137	3524
Bułgaria	316,4	1050	495	1116
Cypr	24,6	156	143	146
Czechy	375,3	2955	2377	2735
Niemcy	4267,6	30319	30301	31122
Dania	567,0	4848	5025	5118
Estonia	97,1	693	706	783
Hiszpania	857,1	6558	5981	6522
Finlandia	282,0	2619	2287	2330
Francja	3699,0	26371	24453	24619
Grecja	125,1	880	599	711
Węgry	244,0	2133	1351	1768
Irlandia	1082,5	5784	5563	5592
Włochy	2074,5	11289	9657	10635
Litwa	315,7	1828	1339	1748
Luksemburg	48,3	293	287	299
Łotwa	165,0	781	736	936
Malta	6,3	-	-	-
Holandia	1597,0	12050	12207	12422
Polska	2299,1	10056	9927	12768
Portugalia	230,8	2089	1777	1856
Rumunia	1191,6	3277	879	4016
Słowacja	144,9	1116	827	946
Słowenia	109,6	618	517	600
Szwecja	346,1	3594	2870	2870
W. Brytania	1729,9	15897	13696	13978
Chorwacja	166,0	-	504	-
Razem UE-15	17953	129185	120775	125343
Razem UE-12	5290	24642	19231	27562
Razem UE-27	23242	153827	140065	152905
Razem UE-28	23408		140569	

Źródło: Dane DG-Agri-Eurostat, Rozporządzenie (WE) 72/2009

III. Sytuacja na światowym rynku mleka

W strukturze produkcji produktów mleczarskich na świecie utrzymuje się stan z początku lat 80-tych, z bardzo niewielkimi zmianami. Dominuje produkcja mleka i galanterii mleczarskiej (około 70%), następnie plasuje się produkcja mleka i innych produktów w proszku (około 12%), serów (około 12%), oraz masła (około 6%). W analizowanym okresie nieznacznie zmniejszyła się produkcja mleka i galanterii mleczarskiej oraz masła, natomiast nieznacznie zwiększyła produkcja serów.

Kraje Unii Europejskiej bardzo wyraźnie wpisują się w światową produkcję mleka. W 2012 roku, w 27 krajach UE, stanowiła ona około 24% światowej produkcji i utrzymywała się na dość stałym poziomie, z nieznaczną tendencją spadkową. Sytuacja ta wyniknęła, przede wszystkim z funkcjonującego w UE systemu stabilizacji produkcji mleka w postaci kwot mlecznych. Jednak występowały duże różnice w poziomie rozwoju mleczarstwa w poszczególnych krajach UE. Zróżnicowanie to wynikało, przede wszystkim z poziomu rozwoju gospodarczego krajów UE – wyraźnie widać różnice pomiędzy była piętnastką krajów UE a przyjętą w 2004 roku dziesiątką krajów, a jeszcze głębsze różnice występowały w odniesieniu do Bułgarii i Rumunii przyjętej do UE pod koniec 2006 roku.

Tabela 5. Produkcja mleka na świecie w latach 1981-2012

Wyszczególnienie	Jednostka	Lata							
		1981	1989	1993	2001	2004	2007	2009	2012
Mleko łącznie	milion ton	469,66	536,47	528,01	589,62	629,28	680,69	702,14	755,34
w tym:									
mleko bawole	milion ton	29,23	42,85	48,19	69,28	76,87	83,63	92,14	93,00
mleko wielbłądziej	milion ton	1,24	1,38	1,30	1,49	1,61	1,81	1,84	1,85
mleko krowie	milion ton	423,98	475,54	459,99	497,70	527,98	571,18	583,40	635,36
mleko kozie	milion ton	7,98	8,95	10,86	12,91	14,09	14,92	15,51	15,84

mleko owcze	milion ton	7,22	7,76	7,67	8,24	8,73	9,14	9,25	9,29
Spożycie na mieszkańca	kg/rok	103	102	94	94	102	103	105	111
Wartość eksportu	mln USD	12 977	19 539	23 210	26 786	38 415	56 659	51 786	75 620

Źródło: opracowanie na podstawie: Dairy Report, International Farm Comparison Network, 2004, 2006, 2013 oraz Food and Agriculture Organization of the United Nations for a world without hunger, <http://faostat.fao.org>

Tabela 6: Produkcja mleka surowego na świecie ^{a)}

Wyszczególnienie	Produkcja w tys. ton			Struktura geograficzna %		
	2009-2011 ^{b)}	2012	2013 ^{c)}	2009-2011	2012	2013 ^{c)}
Azja	266 621	290 181	303408	36,8	37,9	38,9
Afryka	42 776	45 830	43362	5,9	6,0	5,9
Ameryka Połudnowa	63250	64204	70169	8,7	8,9	9,0
Ameryka Północna i Centralna	111982	115850	116706	15,5	15,1	15,0
Europa	213812	216262	214862	29,5	28,3	27,5
Australia i Oceania	26 368	29295	28747	3,6	3,8	3,7

a) produkcja mleka surowego obejmuje mleko od krów, bawołów, kóz, owiec i wielbłądów

b) średniorocznie

c) szacunek FAO

IV. Działania Agencji Rynku Rolnego

Programy wspomagające wzrost spożycia mleka na rynku krajowym

Celem programu „Mleko w szkole” jest kształtowanie wśród dzieci i młodzieży dobrych nawyków żywieniowych poprzez promowanie spożycia mleka i przetworów mlecznych

Program „Mleko w szkole” jest finansowany z trzech źródeł:

- dopłata unijna obejmuje dostarczanie mleka i jego przetworów do wszystkich rodzajów uprawnionych placówek oświatowych,
- dopłata krajowa obejmuje dostarczanie mleka i jego przetworów do szkół podstawowych,
- dofinansowanie z Funduszu Promocji Mleka obejmuje dostarczanie mleka i jego przetworów do przedszkoli i gimnazjów.

W Polsce od czasu akcesji do UE program „Mleko w szkole” cieszy się rosnącym zainteresowaniem. Znaczący wzrost zainteresowania programem wśród placówek oświatowych nastąpił po uruchomieniu (na wzór innych krajów UE takich jak, np. Szwecja, Finlandia, Wielka Brytania czy Węgry) dodatkowych środków finansowych, mających na celu dalsze obniżenie cen mleka i przetworów mlecznych płaconych przez uczniów w przedszkolach, szkołach podstawowych i gimnazjach.

Dofinansowanie UE dla polskiego programu promocji art. mleczarskich

Komisja Europejska zatwierdziła 20 programów promocji produktów rolnych w UE i w krajach trzecich. Wśród dofinansowywanych programów dwa pochodzą z Polski. Jednym z nich jest mający potrwać trzy lata program promocji przetworów mlecznych w Chinach i w Rosji, jego budżet to 1,9 mln EUR, z czego UE ma dofinansować ok. 974 tys. EUR.

Objęte unijnym dofinansowaniem działania to kampanie promocyjne, które skupiają się na zaletach produktów pochodzących z UE, zwłaszcza ich jakości, bezpieczeństwie żywnościowym oraz normach higieny i wartości odżywczej.

Wsparcie może dotyczyć także uczestnictwa w targach i kampanii informacyjnych m.in. na temat unijnych chronionych oznaczeń geograficznych (CHOG) i gwarantowanych tradycyjnych specjalności (GTS), a także akcji poszerzenia wiedzy o unijnych systemach kontroli jakości oraz rolnictwa ekologicznego. UE pokrywa maksymalnie 50% kosztów.

Interwencja na rynku mleka

Dopłaty do prywatnego przechowywanie masła

Od 1-go stycznia 2014 roku dopłaty do prywatnego przechowywania masła i serów są uruchamiane decyzją Komisji Europejskiej w przypadku trudnej sytuacji rynkowej, aby zapewnić równowagę na rynku i stabilizację cen rynkowych.

W nowej perspektywie finansowej dopłatami do przechowywania serów będą mogły być objęte tylko sery posiadające europejskie oznaczenia jakościowe: „Chroniona nazwa Pochodzenia” i „Chronione Oznaczenie Geograficzne”.

Pomoc żywnościowa

Od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej Agencja Rynku Rolnego realizuje jedno z działań zawartych we Wspólnej Polityce Rolnej pod nazwą „Dostarczanie nadwyżek żywności najuboższej ludności Unii Europejskiej”. Na wspieranie najuboższych Polsce przyznała Komisja Europejska ponad 70 milionów euro. Przedsiębiorcy wybrani w drodze przetargu dostarczyli do organizacji charytatywnych artykuły spożywcze, w tym produkty mleczarskie: mleko UHT, sery podpuszczkowe i sery topione.

Roczny budżet UE na współfinansowanie działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących produktów rolnych i w krajach trzecich wynosi 60 mln EUR. Nakłady te mają wzrosnąć do 200 mln EUR od 2016 r. Z danych Komisji wynika, że budżet zatwierdzonych przez KE 20 programów to ok. 46,5 mln EUR, z czego UE sfinansuje ok. 23,3 mln EUR.

V. Stan polskich gospodarstw zajmujących się chowem krów mlecznych – skala produkcji mleka

Na szkoleniu dla doradców w Centrum Doradztwa Rolniczego w Radomiu w czerwcu 2014 roku **Pan dr hab. Andrzej Parzonko - Adiunkt w Katedrze Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw, SGGW w Warszawie** bardzo szczegółowo zaprezentował temat produkcji mleka w Polsce i na świecie oraz zmian, jakie czekają ten kierunek produkcji w następnych latach.

Poniżej część streszczenia materiału szkoleniowego opracowanego przez Pana doktora hab. Andrzeja Parzonko.

Grupa 1 – „Gospodarstwa z niskotowarową produkcją mleka”. Stanowią ją gospodarstwa rolnicze utrzymujące do 10 krów mlecznych. Prawdopodobieństwo rozwoju tej grupy gospodarstw w kierunku produkcji mleka jest stosunkowo niewielkie. Punkt wyjścia, jakim jest liczba krów, jest bardzo mały, aby nastąpił rozwój gospodarstw w kierunku produkcji mleka. W wydzielonej grupie znajdują się zarówno: 1) gospodarstwa charakteryzujące się bardzo małymi rozmiarami produkcji rolniczej (małe zasoby ziemi i jednocześnie niewielka liczba utrzymywanych krów), 2) gospodarstwa z niewielką liczbą krów (do 10 sztuk) i zasobami ziemi świadczącymi o towarowej produkcji roślinnej (powyżej 10 hektarów UR). Gospodarstw użytkujących do 10 ha UR (własna i dzierżawiona powierzchnia) i utrzymujących do 10 krów było w 2010 roku 257 933 i utrzymywały 18% pogłowia krów. Jak wynika z badań, gospodarstwa te nie są w stanie uzyskać parytetowego dochodu z realizowanej produkcji rolniczej. Zmuszone są do poszukiwania dodatkowych źródeł dochodów w celu utrzymania rodzin. Ich szanse na rozwój (wyraźne zwiększenie rozmiarów działalności rolniczej) są ograniczone ze względu na duże potrzeby kapitałowe. Działaniem, które może być podejmowane wewnątrz takich jednostek jest np.: realizacja sprzedaży bezpośredniej. Pytaniem, które się pojawia, w odniesieniu do wskazanych gospodarstw jest: Czy w przyszłości całkowicie zrezygnują z produkcji rolniczej i „uwolnią” (poprzez dzierżawę lub sprzedaż) zasoby ziemi? Zagadnienie to jest dość złożone i uzależnione od uwarunkowań rynkowych i politycznych. W przypadku wysokich cen produktów roślinnych (zbóż) i powiązaniu dopłat obszarowych z powierzchnią gospodarstwa, rezygnacja z produkcji rolniczej jest mało prawdopodobna.

Gospodarstw rolniczych, użytkujących powyżej 10 hektarów UR i jednocześnie utrzymujących poniżej 10 krów było w 2010 roku 116 941 i utrzymywały 14,5% pogłowa krów w Polsce.

Tabela 7. Wydzielone grupy (ważne z punktu widzenia rozważań o kierunkach rozwoju) gospodarstw zajmujących się chowem krów mlecznych w 2010 roku na podstawie informacji z Powszechnego Spisu Rolnego

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw utrzymujących krowy				
	Łączna liczba*	„małe” 10-19 krów	„średnie” 20-49 krów	„duże” 50-100 krów	„bardzo duże” >100 krów
Gospodarstwa z niskotowarową produkcją mleka (utrzymujące do 10 krów mlecznych)	374 874	Nie dotyczy			
Towarowe gospodarstwa rolnicze ukierunkowane na chów krów i produkcję mleka	54 285	31 336	19 989	2 444	516
Towarowe gospodarstwa rolnicze (różnokierunkowe), w których chów krów stanowi ważną działalność rolniczą	24 595	16 789	7 372	129	305
Razem	453 754	48 125	27 361	2 573	821

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Zwierzęta gospodarskie i wybrane elementy metod produkcji zwierzęcej – Powszechny Spis Rolny 2010, Wydawnictwo GUS 2011

Grupa 2 – „Towarowe gospodarstwa rolnicze ukierunkowane na chów krów i produkcję mleka”. Wydzielając tę grupę, z uwagi na ograniczoną dostępność informacji, posłużono się uproszczonymi kryteriami. Autor przyjął założenie, że o ukierunkowaniu gospodarstwa na produkcję mleka świadczy relacja między liczbą utrzymywanych krów mlecznych a powierzchnią użytkowanych UR. Minimalna obsada krów musiała wynosić jeden (minimum jedna krowa na hektar UR). Drugim kryterium, decydującym o towarowości, była liczba utrzymywanych krów w gospodarstwie – powyżej 10 sztuk. Autor zróżnicował gospodarstwa wielkością produkcji, wydzielając 4 grupy – gospo-

darstwa „małe” (10-19 krów), „średnie” (20-49 krów), „duże” (50-100 krów) i „bardzo duże” (powyżej 100 krów). Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 2, liczba towarowych gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka wynosiła w 2010 roku 54 285 (12,0%) i utrzymywały 47,0% pogłowia krów w Polsce¹. Dalsze kierunki ich rozwoju wynikają z potencjału produkcyjnego (zasobów ziemi, wyposażenia w budynki, maszyny i środki transportu, chęci pracy rolnika i jego rodziny przy chowie i użytkowaniu krów), oraz rozmiarami dotychczasowej produkcji. W trudnym położeniu ekonomicznym są gospodarstwa najmniejsze – utrzymujące 10 - 20 krów mlecznych. W gospodarstwach tych, konieczne są szybkie i poważne (pod względem wydatków) działania inwestycyjne związane z zwiększaniem rozmiarów działalności. Tylko w przypadku młodych, zaangażowanych i zdeterminowanych rolników, w rejonach względnie „dostępnej” ziemi, oraz korzystaniu z europejskich funduszy strukturalnych jest szansa na trwały rozwój i sukcesywne powiększanie dochodu. Zaznaczyć, jednak należy, że ryzyko niepowodzenia jest bardzo duże. W przypadku gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka i zdefiniowanych, jako „średnie, duże i bardzo duże”, sytuacja jest dość prosta. **Gospodarstwa te praktycznie nie mają innej alternatywy rozwoju - muszą kontynuować prowadzoną produkcję mleka i zwiększać jej rozmiary.**

Duże nakłady inwestycyjne dotychczas poniesione w produkcję mleka, dla których często występuje brak alternatywnego sposobu zagospodarowania, zmuszają do prowadzenia podjętej produkcji. Rachunek kosztów produkcji mleka, w tego typu gospodarstwach, często wygląda nieco inaczej niż w gospodarstwach stojących przed decyzjami czy rozwijać produkcję mleka. Wynika to z tego, że część kosztów została już poniesiona, niektóre z nich określa się, jako **koszty utopione** (koszty obory) a brak alternatywnego zagospodarowania budynku, dostosowana struktura produkcji roślinnej do chowu krów mlecznych, zmusza do prowadzenia produkcji mleka. Gospodarstwa te nie zaprzestaną produkcji mleka, nawet w sytuacji, kiedy cena mleka będzie wynosiła pomiędzy 0,8-1,0 zł za litr mleka (w dość krótkim okresie). Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że takich gospodarstw w Polsce jest stosunkowo mało a ich siła przetar-

¹ Przeciętna liczba krów przypadająca na gospodarstwo w wydzielonej grupie wynosiła 22 sztuki. Jest to liczba znacznie odbiegająca od przeciętnej wielkości stada krów w gospodarstwach holenderskich, duńskich, niemieckich. Jak wynika z badań prowadzonych w ramach International Farm Comparison Network (Międzynarodowej Sieci Gospodarstw Porównawczych), najmniejsze typowe gospodarstwo zajmujące się chowem krów mlecznych w 2010 roku w Holandii utrzymywało 76 sztuk, w Danii 128 sztuk, a w Niemczech (południowych) 30 sztuk.

gowa na rynku jest duża. Rolnicy prowadzący wydzielone gospodarstwa gotowi są zmieniać mleczarnie, jeżeli konkurencja oferuje wyższą cenę. Proponowanie względnie wysokiej ceny za mleko i innych mechanizmów pozacenowych (np.: pożyczki, mechanizmy stabilizujące ceny, relacje partnerskie, doradztwo) może przyczynić się do związania producenta mleka z mleczarnią. Wskazana grupa gospodarstw w przyszłości będzie rozwijała produkcję mleka. Tempo rozwoju będzie uzależnione od sytuacji rynkowej i mechanizmów polityki rolnej. Pierwszym krokiem, często niepociągającym za sobą znacznych wydatków inwestycyjnych, jest zwiększanie intensywności produkcji. W gospodarstwach mlecznych wiąże się to z podnoszeniem wydajności mlecznej krów. Po przekroczeniu 8-9 tys. litrów mleka od krowy w ciągu roku, kolejnym działaniem jest zwiększanie liczby krów w gospodarstwach. Działanie to jednak wiąże się z dużymi wydatkami inwestycyjnymi. Problemem podstawowym, dla większości gospodarstw z tej grupy, jest „dostępność” ziemi. W sytuacji dalszego powiązania płatności bezpośrednich z zasobami ziemi (proponując KE), trudno oczekiwać „uwolnienia” znacznych zasobów ziemi.

Grupa 3 – „Towarowe gospodarstwa rolnicze (róznokierunkowe), w których chów krów stanowi ważną działalność rolniczą”. Wydzielając tę grupę, autor przyjął założenie, że o różnokierunkowości produkcji prowadzonej w gospodarstwie świadczy obsada zwierząt poniżej jedności (max 1 krowa na hektar UR). W wydzielonych gospodarstwach, zasoby ziemi mogłyby pozwolić na zwiększenie pogłowia krów, przy większej specjalizacji produkcji. Drugim kryterium, decydującym o towarowości, była liczba utrzymywanych krów – powyżej 10 krów. Grupy gospodarstw, zostały wyodrębnione jak w przypadku wcześniej omawianych. W 2010 roku, z danych Powszechnego Spisu Rolnego, wynikało, że w wydzielonej grupie gospodarstw znajdowało się 24 595 (5,4%) jednostek i utrzymywały 20,4% pogłowia krów w Polsce. Jest to bardzo ciekawa grupa gospodarstw, której decyzje mogą wpływać na rynek mleka w Polsce. Teoretycznie, uwzględniając zasoby ziemi (często są one głównym ograniczeniem rozwoju), gospodarstwa te mogłyby rozwijać chów krów. Pociągałoby to głębszą specjalizację gospodarstw w produkcji mleka. Warunki ekonomiczne (konkurencyjność cenowa mleka względem innych produktów) muszą jednak być korzystne, aby zachęcić do działań rolników w tym zakresie. Warunkiem często decydującym o rozwoju gospodarstwa w kierunku produkcji mleka jest zaangażowanie rolnika i jego rodziny w tę produkcję („rolnik lubi krowy, żona nie ma nic przeciwko temu, oraz dzieci angażują się w pracę przy chowie krów”).

Co dalej z gospodarstwami o małej skali produkcji mleka w Polsce – czy mają szansę na rozwój?

Produkcja mleka w gospodarstwach rolniczych ma swoją specyfikę i wynikające z niej konsekwencje. Według autora, z punktu widzenia ekonomiczno-organizacyjnego, do najważniejszych cech produkcji mleka w gospodarstwach rolniczych (na tle innych działalności rolniczych) można zaliczyć: 1) wysoką pracochłonność i kapitałochłonność produkcji mleka w stosunku do innych działalności rolniczych; 2) mocne powiązanie produkcji mleka z produkcją roślinną w gospodarstwie rolniczym; 3) trudna do uzyskania pożądana jakość higieniczna mleka (dopuszczalna liczba komórek somatycznych i bakterii w mleku); 4) konieczność współpracy rolnika (producenta) z przetwórcą mleka (mleczarnią). Wymienione cechy, jeżeli nie są rekompensowane ceną mleka, ewentualnie innymi subwencjami kierowanymi do rolników zajmujących się produkcją mleka, nie zachęcają do rozwijania tej działalności. **Trudno, więc oczekiwać rozwoju gospodarstw, poprzez wyraźne zwiększenie rozmiarów prowadzonej działalności (bariera: ziemi, kapitału). Jedynym działaniem, chroniącym przed likwidacją tej działalności jest rozwijanie: sprzedaży bezpośredniej i małego przetwórstwa w gospodarstwie rolniczym.**

Podjęcie działalności przetwórczej w gospodarstwach rolniczych, mimo że jest dość kłopotliwe ze względów organizacyjnych i prawnych, pozwala na przyjmowanie przez rolników **tzw. marży przetwórczej i handlowej, a przez to poprawę dochodowości gospodarstw rolniczych.** Dodatkową zaletą takiej formy sprzedaży jest bezpośredni kontakt rolnika – producenta z klientem, a przez to rozpoznanie potrzeb, gustów, oczekiwań i szybką reakcję na zmiany upodobań. Od strony klienta korzyścią jest możliwość zakupu świeżego produktu pochodzącego od znanych i sprawdzonych producentów oraz możliwość uzyskania informacji na temat sposobu ich przygotowania. Sprzedażą mogą być objęte tylko produkty wytworzone w swoim gospodarstwie.

Prostszą działalnością od podejmowania przetwórstwa mleka w gospodarstwie jest jego sprzedaż bezpośrednia. Dla sprawdzenia popytu wśród społeczeństwa Warszawy na mleko niepasteryzowane, zamieszczono kilka ogłoszeń w Internecie, a także utworzono profil na znanym portalu społecznościowym, informując o możliwości zakupu mleka niepasteryzowanego na terenie stolicy. Otrzymało się dużą ilość odpowiedzi i zapewnień wielu osób o chęci systematycznego zakupu mleka niepasteryzowanego. Padały także pytania odnośnie tego, czy byłyby w ofercie inne produkty pochodzące z gospodarstwa. Po-

twierdzono, że wśród społeczeństwa rozwija się moda na produkty naturalne i w jak najmniejszym stopniu przetworzone a przede wszystkim zdrowe.

W przypadku bezpośredniej sprzedaży mleka niepasteryzowanego ważną kwestią jest droga dystrybucji. Jedną z możliwości jest sprzedaż mleka z wykorzystaniem automatów vendingowych, zwanych inaczej mlekomatami. W 2012 roku najwięcej mlekomatów było zlokalizowanych na południu Polski. Oprócz zalet tej formy sprzedaży jest wiele wad (tabela 10). Najważniejszą wadą jest wysoka awaryjność mlekomatów. Zdaniem rolnika, który był posiadaczem dwóch mlekomatów rozmieszczonych w Ciechanowie na początku wszystko „szło dobrze”, dziennie sprzedawało się nawet 200 litrów mleka, niestety problemy zaczęły się po około miesiącu, kiedy to oba mlekomaty zaczęły się psuć. Wyglądało to tak, że automaty nie nalewały mleka po zapłaceniu, albo nalały za mało mleka bądź za dużo, nie zostawała wydawana również reszta. Z każdym dniem klienci kupowali coraz mniej mleka, rolnik także dostawał nieprzyjemne telefony od klientów, którym np. nie została wydana reszta. Serwis przyjeżdżał kilka razy do automatów w celu ich naprawy, niestety próby naprawy były nieskuteczne, w dodatku w okresie gwarancji serwis wystawiał faktury za próby naprawy. Taka sytuacja zmusiła rolnika do zaprzestania sprzedaży mleka za pomocą mlekomatów. Jednak największym problemem było to, że rolnik zakupił mlekomaty w formie leasingu i firmy leasingowej nie interesowało to, że mlekomaty nie działają, raty miesięczne i tak rolnik musiał spłacać. Zamiast zwiększenia przychodów poprzez bezpośrednią sprzedaż mleka, było dodatkowe obciążenie finansowe dla gospodarstwa a także procesy sądowe z producentem mlekomatów.

Tabela 8. Wady i zalety sprzedaży mleka za pomocą mlekomatu

Wady	Zalety
awaryjność	sprzedaż mleka przez 24 h
wysoka cena	sprzedaż bez pośredników
wysokie opłaty za wynajmowane miejsce	prosta obsługa
brak mobilności	
ryzyko uszkodzenia	
opłata ochrony	
koszt monitoringu w celu zapewnienia bezpieczeństwa	
brak bezpośredniego kontaktu klienta z producentem	

Źródło: opracowanie własne autora

Kolejną słabością sprzedaży mleka z wykorzystaniem mlekomatu jest wysoki wydatek inwestycyjny związany z zakupem urządzenia. Przeciętna cena mlekomatu wahała się w 2011 roku w granicach 90-110 tys. zł. W Warszawie, z opinii posiadaczy mlekomatów wynikało, że miesięczny koszt opłaty za miejsce pod mlekomat wynosił od 2 do 6 tys. zł. Brak mobilności mlekomatu to także jego wada. Mlekomat stojący na zewnątrz jest narażony na uszkodzenia, w związku z tym niezbędne jest ubezpieczenie automatu, monitoring, opłata ochrony, to wszystko generuje dodatkowe comiesięczne koszty. Do wad należy również brak bezpośredniego kontaktu klienta z producentem. Największymi zaletami mlekomatu jest możliwość sprzedaży mleka przez 24 godziny na dobę i sprzedaż bezobsługowa, bez pośredników.

Innym rozwiązaniem może być sprzedaż mleka niepasteryzowanego poprzez handel obwoźny. Potrzebny byłby do tego samochód dostawczy wyposażony w chłodzić, zbiornik do przewozu mleka i nalewarka zamontowana w samochodzie. Najważniejszą zaletą tej formy sprzedaży bezpośredniej mleka jest mobilność, czyli sprzedaż w przeciągu jednego dnia w kilku miejscach. Sprzedaż mleka bez pośredników pozwalała na uzyskanie większych przychodów. Również ważną zaletą jest możliwość kontaktu klienta z producentem, nawiązywanie znajomości podczas sprzedaży buduje więź i wzajemne zaufanie, a także pozwala producentowi wysłuchać sugestii i opinii klientów na temat samego produktu jak i formy sprzedaży. Dzięki kontaktowi z klientem rolnik może uświadomić mu walory mleka pochodzącego prosto z gospodarstwa a także to, co można by z niego zrobić w domowych warunkach. Edukacja klientów odnośnie przetwórstwa mleka przyczyniłaby się do wzrostu sprzedaży.

VI. Podsumowanie i wnioski

1. Kluczowym czynnikiem wpływającym na kierunek rozwoju produkcji mleka w Polsce i innych krajach na świecie jest wielkość popytu i kierunek jego zmian. Uzależniony jest od szeregu różnorodnych i wzajemnie sprzężonych uwarunkowań i przyczyn. Obok dochodu konsumentów (jednego z ważniejszych czynników) popyt na produkty żywnościowe zależy od liczby ludności i jej zmian w latach następnych. Jak wynika z prognoz demograficznych liczba ludności na świecie będzie się zwiększać. W roku 2050 zwiększy się w stosunku do roku 2005 o 43%. Tempo zmian na poszczególnych kontynentach będzie bardzo zróżnicowane. Szacuje się, że największy przyrost ludności wystąpi na kontynencie afrykańskim (zwiększenie ponad dwukrotne w stosunku do roku 2005). W Ameryce i Azji szacuje się około 30% przyrost ludności, natomiast w Australii i Nowej Zelandii na poziomie 51%. Jedynie na kontynencie europejskim szacuje się zmniejszenie ludności w 2050 roku w stosunku do roku 2005 (1,6%). **Można wyraźnie stwierdzić, że popyt globalny na produkty żywnościowe w kolejnych latach będzie się zwiększał.** Daje to szansę na funkcjonowanie i rozwój podmiotom zajmującym się produkcją, przetwórstwem i handlem mlekiem i przetworami mlecznymi.
2. Różne uwarunkowania makroekonomiczne, kultura danego kraju, tradycje w spożyciu i produkcji mleka wyznaczają organizację sektora mlecznego (a w nim gospodarstw zajmujących się produkcją mleka). W większości krajów na świecie produkcja mleka prowadzona jest **w gospodarstwach rodzinnych - opartych na pracy rolnika i jego rodziny.** Jednak skala produkcji mleka z gospodarstwa oraz stopień wykorzystania czynników produkcji jest różny. Generalnie w krajach rozwiniętych gospodarczo, produkcja mleka w gospodarstwie przybiera większe rozmiary a wykorzystanie ziemi i pracy jest bardzo intensywne. Odzwierciedleniem warunków naturalnych, poziomu organizacji i skali produkcji z gospodarstwa rolniczego są koszty produkcji. Jak wynika z badań IFCN, koszty produkcji mleka są bardzo zróżnicowane w poszczególnych krajach świata. Najniższymi kosztami produkcji mleka o parametrach standardowych w 2009 roku charakteryzowały się gospodarstwa z Ukrainy i Nowej Zelandii. Polskie typowe gospodarstwa (szczególnie utrzymujące 15 krów mlecznych) nie wykazywały, w tym elemencie, przewag konkurencyjnych.

3. Po urynkowaniu gospodarki, polskie gospodarstwa rolnicze, w tym zajmujące się produkcją mleka, przeszły bardzo głębokie zmiany. Największe piętno na proces zmian w gospodarstwach mlecznych odcisnęły mleczarnie. To dzięki mleczarniom, prowadzącym z jednej strony działalność szkoleniową i doradczą dla rolników, a z drugiej strony działalność egzekwującą zachowanie parametrów jakościowych skupowanego mleka zanotowano znaczący postęp. Wiele mleczarni, po urynkowaniu gospodarki, podjęło różnego rodzaju działalność zmierzającą do poprawy jakości skupowanego mleka. W tym czasie dochodowość gospodarstw mlecznych kształtowała się na różnym poziomie. Uzależniona była od skali prowadzonej działalności, organizacji gospodarstwa, warunków naturalnych produkcji i sytuacji rynkowej. Z badań prowadzonych przez IERiGŻ, w próbie gospodarstw towarowych ukierunkowanych na produkcję mleka, wynikało, że przeciętny dochód z gospodarstwa rolniczego wahał się od 20 069 zł w 2004 roku do 45 573 zł w 2010 roku.
4. W Polsce występowało w latach 2002-2010 wyraźne zróżnicowanie regionalne w tempie dokonujących się zmian. Do regionu rozwijającego produkcję mleka można zaliczyć prawie całe województwo podlaskie (bez powiatów hajnowskiego i sokólskiego), północną część województwa mazowieckiego (powiaty w kolejności: ostrowski mazowiecki, przasnyski, mławski, żuromiński, makowski, sokołowski, sierpecki, węgrowski, pułtowski) oraz południowo-wschodnią część województwa warmińsko-mazurskiego (powiaty w kolejności: szczycieński, piski, mrągowski, ełcki). Do regionu ograniczającego produkcję mleka można zaliczyć prawie całe województwo podkarpackie oraz północno - zachodnią część województwa małopolskiego.
5. W regionie ograniczającym produkcję mleka główną przyczyną zaistniałej sytuacji był mały potencjał produkcyjny gospodarstw rolniczych. Niewielka liczba krów, mała powierzchnia UR, stare i małe obory oraz brak kapitału ograniczały rozwój gospodarstw prowadzących chów krów mlecznych. W tym regionie pracownicy gmin przewidują dalszy proces zmniejszania pogłowia krów i produkcji mleka. Dominującym modelem gospodarstw wiejskich, w przyszłości może być czerpanie głównych dochodów z pracy poza gospodarstwem rolniczym, przy wykorzystaniu zasobów gospodarstwa do ekstensywnej produkcji roślinnej. Możliwym kierunkiem rozwoju w części gospodarstw rolniczych z wydzielonego regionu, może być chów bydła mięsnego i praca poza gospodarstwem.

6. Przeprowadzone rozważania modelowe potwierdzają, że produkcja roślinna (głównie uprawa zbóż i rzepaku) są bardziej atrakcyjne z punktu widzenia dochodu rodziny rolniczej (szczególnie w sytuacji uwzględnia potencjalnych dochodów z pracy poza gospodarstwem rolniczym) niż rozwijanie produkcji mleka. Różnice też widoczne są pomiędzy gospodarstwami zróżnicowanymi skalą produkcji rolniczej. W gospodarstwach określonych, jako „duże” lepszym rozwiązaniem, z punktu widzenia przyjętego kryterium celu, jest rozwijanie produkcji rolniczej (w tym produkcji mleka) niż praca poza gospodarstwem rolniczym.

Z przeprowadzonych badań wynikają następujące wskazówki dla decydentów zajmujących się kształtowaniem mechanizmów interwencyjnych na rynku mleka:

1. Konieczne są działania (programy), szczególnie w Polsce, jednoznacznie określające wizję rozwoju sektora mlecznego oraz mechanizmy przyczyniające się do jej realizacji. Niedopuszczalne jest enigmatyczne, zdawkowe informowanie o stanowisku w zakresie istotnego elementu rynkowego, jakim jest kwotowanie produkcji mleka. Nie można mówić o konieczności utrzymania kwotowania produkcji mleka w UE bez konkretów (na jakim poziomie i dlaczego?), oraz jednocześnie twierdzić, że „...sektor mleczarski (w Polsce) poradzi sobie z dalszą deregulacją, polegającą głównie na likwidacji systemu kwotowania”².
2. Produkcja mleka wyróżnia się wysoką pracochłonnością i kapitałochłonnością w stosunku do innych działalności rolniczych. Są to cechy szczególne, które muszą być brane przy różnego rodzaju regulacjach dotyczących rynku mleka. Aby zachęcić rolników do chowu krów te cechy muszą być rekompensowane ceną mleka lub innymi subwencjami. Jednym z działań, które ogranicza kapitałochłonność produkcji mleka (po części przyczyniając się do mniejszej pracochłonności) są środki możliwe do pozyskania na inwestycje w gospodarstwach rolniczych w ramach funduszy strukturalnych. Istotnym elementem majątku trwałego, koniecznym w przypadku prowadzenia chowu krów są budynki inwentarskie (obory). Konieczne są działania, które ułatwią rolnikom pozyskanie środków z funduszy strukturalnych na ich budowę oraz skrócą (uproszczą) procedury uzyskiwania pozwoleń budowlanych.

---

² Guba W., Dąbrowski J., (2012), Deregulacje rynku mleka w unii Europejskiej – skutki i zalecenia dla Polski, Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G, Tom 99, zeszyt 1, s. 40

3. Rozwijanie produkcji mleka w gospodarstwach rolniczych pociąga za sobą większe zapotrzebowanie na użytki rolne. W chowie zwierząt przeżuwających, w tym krów mlecznych niezbędne są pasze objętościowe (zielonka, kiszonka, siano), które najczęściej muszą być wytworzone w gospodarstwie rolniczym z uwagi na małą ich dostępność na rynku. Znaczne zasoby ziemi konieczne są też, aby właściwie zagospodarować nawozy organiczne (obornik, gnojówka, ewentualnie gnojowica). Przyjęty sposób naliczania dopłat bezpośrednich – na hektar UR niezależnie od rodzaju prowadzonej produkcji – „konserwuje” istniejący stan a nawet prowadzi do rezygnacji rolników z prowadzenia działalności pracochłonnej (w tym produkcji mleka). Aby następował rozwój gospodarstw mlecznych należy podejmować działania sprzyjające gospodarstwom faktycznie prowadzącym działalność rolniczą (szczególnie dość pracochłonną) a nie właścicielom ziemi. W przyznawaniu dopłat bezpośrednich konieczne są inne kryteria decydujące o ich przyznawaniu (nie tylko powierzchnia UR).
4. Aby przyspieszyć proces zmian w gospodarstwach zajmujących się produkcją mleka w Polsce konieczne jest przyspieszenie transferu wiedzy (technologicznej i ekonomicznej) od nauki do praktyki oraz od praktyki do nauki. Mnogość jednostek i instytucji dostarczających informacje rolnikom, w tym zajmującym się chowem bydła mlecznego jest duża, jednak informacje, które trafiają do rolników nie są w pełni użyteczne. Potrzebne jest na wzór rozwiązań niemieckich (Das Kuratorium für Technik und Bauwesen in der Landwirtschaft? - KTBL) lub duńskich (Knokwledge Centre for Agriculture) utworzenie instytucji gromadzącej wiedzę z różnych ośrodków naukowych, inspirującą badania naukowe i bardzo sprawnie przekazującą informacje do praktyki (rolników).

Polska zakończyła ubiegły rok rozliczeniowy kwot, który trwał od początku kwietnia 2013 roku do 31 marca 2014 roku, nadwyżką wynoszącą 1,7 proc. przyznaných limitów. Ponad 134 tys. kontrahentów mleczarni dostarczyło w tym czasie nieco ponad 10 mln ton mleka. Tymczasem kwota pozwalała na wyprodukowanie 166 tys. ton mniej. W konsekwencji nasi producenci, a liczba dostawców hurtowych, którzy przekroczyli przysługujące im kwoty indywidualne wyniosła niemal 56 tys., będą musieli zapłacić **46,4 mln euro** kary, co stanowi ponad **193,8 mln PLN**. W przeliczeniu wynosi to **29,36 zł za 100 kilogramów mleka wyprodukowanych ponad limit**. Poza Polską kwoty mleczne przekroczyły też Niemcy, Holandia, Dania, Austria, Irlandia,

Cypr i Luksemburg. Nad-produkcja mleka w UE wyniosła łącznie ponad 1,46 mln ton, co wiąże się z karami na sumę 409 mln euro. Najwięcej będą musieli zapłacić rolnicy niemieccy - 163 mln euro i holenderscy - 133 mln euro. Kara dla Danii wyniosła 28 mln euro, Austrii - 25 mln euro, Irlandii - 10 mln euro, Cypru - 1,5 mln i Luksemburga - 0,8 mln euro. Z komunikatu KE **wynika**, że pomimo przekroczenia kwot w ośmiu państwach cała UE wyprodukowała 4,6 proc. mniej mleka niż wynosił limit, mimo to kary zostały utrzymane i obowiązują.

VII. Projekt Programu Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 z dnia 7.04.2014 r. – działania dotyczące wsparcia krajowego rynku mleka

W celu poprawy konkurencyjności na rynku mleka i przetworów mlecznych w projekcie PROW na lata 2014 -2020, w zakresie wsparcia modernizacji gospodarstw rolnych wskazano, że w przypadku inwestycji dotyczących rozwoju produkcji mleka krowiego pomoc może być przyznana dla gospodarstw z obsadą, co najmniej 25 krów albo, co najmniej 15 krów, jeśli w wyniku realizacji operacji do dnia złożenia wniosku o płatność ostateczną osiągnięty zostanie próg, co najmniej 25 krów.

Jednocześnie wielkość ekonomiczna gospodarstwa uprawnionego do otrzymania pomocy nie może być większa niż 250 tys. euro, przy czym wartość ta może ulec zmianie w związku z negocjacjami projektu PROW 2014-2020 z Komisją Europejską. Wsparcie będzie wynosić do 500 tys. zł na inwestycje związane bezpośrednio z budynkami inwentarskimi oraz 200 tys. zł na pozostałe inwestycje.

PROW 2014-2020 przewiduje również możliwość wspierania organizacji producentów, a nie tylko grup producentów rolnych, jak to miało miejsce w ramach PROW 2007-2013.

Zgodnie z projektowanym działaniem „Tworzenie grup i organizacji producentów” wsparcie finansowe będzie udzielane dla grup i organizacji producentów, które powstaną po dniu 1 stycznia 2014 r. Wsparcie będzie wypłacane w formie ryczałtu od wartości przychodów netto ze sprzedaży produktów lub grupy produktów w wysokości: 10% za pierwszy rok, 8% za drugi rok, 6% za trzeci rok, 5% za czwarty rok, 4% za piąty rok, w kwocie do 100 tys. euro w każdym roku pięcioletniego okresu pomocy, w odniesieniu do wielkości produkcji sprzedanej.

Ponadto, w celu zachęcenia do konsolidacji grup i organizacji producentów, oraz ich wsparcia w zakresie zaangażowania w dalszych fazach łańcucha żywnościowego, PROW na lata 2014-2020 przewiduje, że w przypadku związków grup producentów rolnych lub zrzeszeń organizacji producentów, które

chciałyby się starać o wsparcie w ramach poddziałania „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych” możliwa będzie do uzyskania maksymalna kwota wsparcia w wysokości do 15 mln zł. W przypadku indywidualnego wnioskodawcy, wsparcie – zgodnie z projektem – będzie wynosić 3 mln zł na jednego beneficjenta.

Przyjęte do tej pory rozwiązania legislacyjne, jak również projektowane zmiany, są z jednej strony ukierunkowane na zwiększenie konkurencyjności polskiej branży mleczarskiej, zarówno po stronie produkcji jak i przetwórstwa mleka, kładąc nacisk na jej samoorganizację poprzez tworzenie organizacji producentów i organizacji międzybranżowych, wzmocnienie pozycji producentów mleka poprzez zawieranie umów z przetwórcami niebędącymi spółdzielniami mleczarskimi. Z drugiej strony mają na celu odpowiednie reagowanie na sytuacje kryzysowe, czy przewidywaną przez ekspertów znaczącą zmienność cenową.

Dyskusja na poziomie UE, co do potrzeby wprowadzenia dodatkowych działań osłonowych dla branży mleczarskiej jest otwarta.

W sprawozdaniu Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady nt. rozwoju sytuacji na rynku mleczarskim i funkcjonowania przepisów dotyczących „Pakietu mlecznego” wskazano m.in., że Komisja zbada potrzeby zapewnienia dodatkowych narzędzi do lepszego przewidywania sytuacji kryzysowych i zmiennością rynku. Ponadto Komisja wskazała, że konieczne są dalsze analizy służące znalezieniu skuteczniejszych sposobów wspierania sektora mleczarskiego tak, aby przyczynić się do poprawy konkurencyjności i równowagi dostaw mleka w całej UE.